Кроме того, акцентируется зависимость ситуативного употребления метафоры от цели и содержания коммуникации.

Ключевые слова: *политический дискурс, метафора, стратегия, концептуальная сфера.*

Podovinnikova V., Master Student
Institute of Philology, Taras Shevtchenko National University of Kyiv

METAPHORIC MEANS FOR EXPRESSING NEGATIVE VALUATION IN MODERN GERMAN AND UKRAINIAN POLITICAL DISCOURSE (the verbatim transcripts of Bundestag and Verkhovna Rada)

This article deals with the functioning of metaphoric means for expressing a negative valuation in the modern German as well as Ukrainian political discourse based on the verbatim transcripts of Bundestag and Verkhovna Rada. Special attention is paid to the role of metaphors in the process of formation of the specific political strategies. This article also analyses the dependence of situational metaphor usage on the purpose and contents of the communication.

Key words: *political discourse, metaphor, strategy, conceptual sphere.*

УДК 81’373.7 = 512.161

Покровська І.Л., к.філол.н., доц.,
КНУ імені Тараса Шевченка

ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ СУФІЙСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ В СУЧАСНІЙ ТУРЕЦЬКІЙ МОВІ

Стаття присвячена аналізу та характеристиці змісту, форми та способів трансформації фразеологічних одиниць суфійського походження в сучасній турецькій мові. На матеріалі текстів сучасної турецької мови доводиться прагматичний потенціал цитатних та сюжетних фразеологічних одиниць, історія виникнення яких сягає епохи середньовічного суфізму.

Ключові слова: *фразеологічні одиниці, суфійські ордени, турецька лінгвокультура, трансформація значення.*

Суфізм – це багатогранне явище в духовній історії людства, яке викликає зацікавлення навіть через більше ніж тисячу років з моменту його виникнення в дослідників різних галузей науки:

філософів, психологів, літературознавців, лінгвістів. Власне термін *суфізм,* який був уперше використаний німецькими вченими в 1821 році, походить від лексеми на позначення представників даної течії – *суфіїв* (тур. sufi), утвореної від арабського кореня *suf* – 'шерсть'. Така етимологія пояснюється тим фактом, що суфії носили скромний одяг з шерсті. У традиційній ісламській культурі суфізм – це *тасаввуф* (тур. tasavvuf), *ісламський містицизм* (тур. İslam gizemciliği), *дервішський культ* (тур. dervişler kültü).

Суфізм передбачав спрямування дій та помислів людини відповідно до побажань її Творця – Аллаха, тобто був своєрідною формою очищення. З перших років зародження ісламу суфізм виник у середовищі мусульманського населення, а згодом трансформувався в низку *тарікатів* (тур. tarikat) з самобутнім світоглядом, обрядами, символами.

З лінгвістичної точки зору семантика суфійських термінів і міра їх впливу на сучасну турецьку мову залишається маловивченою. Донедавна існували винятково словники суфійських термінів, які в переважній більшості складалися із застарілих термінів, що вийшли зі вжитку. Останнім часом з'явилося два лексикографічних джерела, спрямованих на дослідження суфійських відголосків у сучасній турецькій мові: словник Е. Джебеджіоглу "Суфійські терміни та фразеологізми" ("Tasavvuf terimleri ve deyimleri sözlüğü") [7], словник А. Гьольпинарли ФО "Фразеологічні одиниці, які дійшли до наших днів" ("Tasavvuftan dilimize geçen Deyimler ve Atasözleri") [9], які свідчать про зростання інтересу до суфійського коріння сучасної турецької мови.

Актуальність дослідження. У світлі лінгвокультурологічних досліджень фразеологічних систем мови, які виникли на основі зміни структуралізму антропоцентричною парадигмою, вивчення внутрішньої форми й метафоричних значень ФО (фразеологічних одиниць) суфійсько-сакрального походження викликає неабияких інтерес лінгвістів різних країн, для яких такі ФО є національно маркованою й безеквівалентною лексикою. Своєчасність цього дослідження підкреслюється і його соціальною значимістю. Це суттєвий крок на шляху подолання культурного та релігійного відчуження між країнами.

Мета дослідження полягає у визначенні прагматичного потенціалу фразеологізмів суфійського походження в сучасній турецькій мові. Для досягнення зазначеної мети передбачається

виконання таких завдань, як виокремлення корпусу суфійських ФО, які дійшли до наших днів, розшифрування їхнього значення, встановлення їхніх метафоричних значень у різножанрових текстах сучасної турецької мови.

Об'єктом дослідження є внутрішня форма ФО суфійського походження, а **матеріалом** – корпус ФО, які вживалися самими суфіями, і авторська картотека ФО з суфійськими сакронімами, актуалізованими в різностильових контекстах сучасної турецької мови.

Наукові дослідження фразеологічних одиниць релігійного походження представлені на сьогодні аналізом коранічних фразеологізмів таких дослідників, як А. Більгін [Bilgin 2008], Т.В. Кондратюк [Кондратюк 2007-2008], С. Кочак [Koçak 2007], Ш.Г. Мохаммад-заде [Мохаммад-заде 2012], В.Д. Ушаков [Ушаков 1996], С. Унлю [Ünlü 2008]. Принагідно варто відмітити, що вказані розвідки спрямовані на розуміння фразеологічних одиниць у контексті релігійного тексту й не піднімають питання їх функціонування й трансформації в текстах інших функціональних стилів.

Поруч з коранічними ФО в розмовному, художньому та газетно-публіцистичному стилях сучасної турецької мови активно співіснують і ФО суфійського походження. ФО цієї тематичної групи розподіляються на цитатні й сюжетні. До цитатних належать ФО, які дійшли до сьогодення в тому самому структурно-граматичному й лексично-формальному наповненні, у якому вживалися мюршідами й мюрідами різних тарікатів. При цьому їх семантика набула суттєвої трансформації й секуляризації. Серед цих ФО виділяємо такі тематичні групи:

– звертання. Напр., вираз *Ya Hu* (букв. О Господи!; *Hu* – форма звертання до Аллаха в суфіїв) вживався дервішами під час *молитви-зікру* (тур. zikr). У сучасній турецькій мові вираз *Ya Hu* і його похідні *Ya Hu Hu*, *Hucuğum, Ya Hucuğum* функціонують як форми звертання зі значеннями 'Подивись', 'Поглянь', 'Йди-но сюди';

- міжтарікатські відносини. Напр., ФО *Bektaşinin sırrı* (букв. таємниця Бекташі) пов'язана з таємницею посвяти у Бекташітський тарікат – орден, який виник у XIII столітті й побудований на єдності вірувань Аллах – Мухаммед – Алі, визнанні єдиного халіфа Алі. У зв'язку з тим, що ритуал прийняття в бекташіти був повністю таємним, і на нього не запрошувалися представники інших орденів, він отримав назву 'бекташітської таємниці': *İzmirli bir yazar olan Bezmi Nusret Kaygusuz (1890-1961) Girit/Kandiye*

Kaygusuz Bektaşi tekkesine mensup bir ailedendir. "Bir Roman Gibi" ismiyle kaleme aldığı anı kitabında konumuzla ilgili şunları görüyoruz: "... Esasen valide cihetinden bu tarikatle alakam vardı. Büyük annem Zülfüyar Hanım, Girit'teki Kaygusuz tekkesinin mütevelliyesi idi. Bir gece Ali Rıza Baba'dan nasip aldım. ***Bektaşi sırrını*** *da öğrenmiş oldum." – Ізмірський письменник Безмі Нусрет Кайдусуз (1890-1961) належав до родини, яка входила в Бекташитський тарікат "Кайгусуз" в Гірітм/Кандіє. У його книзі спогадів під назвою "Ніби один роман" ми читаємо таке: "...Взагалі по материнській стороні в мене був інтерес до цього тарікату. Моя бабуся Зюльфюкар Ханим була розпорядницею майна текке "Кайгусуз". Однієї ночі випали мені випробування й від шейха Алі Ризи. Таким чином, я дізнався і про* ***"бекташітську таємницю"*** [Yeni Asır, 22.02.2013]. У сучасній турецькій мові "бекташітською таємницею" називають "великий секрет";

- складові частини молитви. Напр., ФО *Allah Eyvallah* (букв. Аллах, саме Аллах), яка мала глибоке культове значення в дервішів, у наші дні вживається з метою вираження задоволення й запевнення співрозмовника в здійсненні певного факту чи достовірності викладеного матеріалу;

– сталі етикетні фрази. Напр., традиційне вітання дервішів-мевлевітів *Aşk olsun* (букв. нехай буде любов), відповіддю на яке є вирази *Aşkın cemal olsun* (букв. нехай твоя любов буде прийнята) або *Aşk ederim* (букв. я приймаю любов), у сучасній турецькій мові не має асоціацій, пов'язаних з сакральною сферою й використовується для вираження: 1) похвали, підтримки, поздоровлення: *Evliliğimize* ***aşk olsun*** – 'Вдалого одруження!' (назва книги сучасного турецького письменника Мухіттіна Коруджу); 2) вираження іронії: *Ne yaptın ya?* ***Aşk olsun!*** *– Що ж ти наробив?* ***От молодець!*** (з насмішкою) (розмовний стиль);

- філософські принципи суфійського віросповідання. Напр., вираз *Bu da geçer yâ hû,* який був викарбуваний на табличках у дервішських обителях, побудований на основі художнього тропу протиставлення – *тезаду* (тур. tezad). Перша частина наведеної ФО – *Bu da geçer* – позначає динамічність світового розвитку, а друга – *yâ hû* – вказує на Аллаха, який є вічним. Ця символічна формула позначає, що все, крім Аллаха, у цьому житті минає, зникає, змінюється й у сучасній турецькій мові передає швидкоплинність усіх явищ: *Celâliyle zâhir olsa* ***bu da geçer be yâ hû****/ Cemâliyle ayan*

olsa ***"Bu da geçer" de yâ hû*** – ‘Якщо його пізнають у гніві, це мине/ Якщо він прославиться красою, то й це мине’ [Filiz]. Сталим виразом "Bu da geçer yâ hû" назвав свою комедію Угур Саатчи; ФО *Bir hırka bir lokma* (букв. одна хирка (різновид верхнього одягу в дервішів), один шматок) функціонувала в суфіїв на позначення духовної беззмістовності багатства, матеріальних речей і накопичення, при цьому жодним чином не обмежуючи й не забороняючи працю в дервішському середовищі. У сучасному світі ФО в формі інверсії *bir lokma bir hırka* є закликом до скромного та розміреного способу життя: *Bu bakış açısı İslama atfedilen* ***"bir lokma, bir hırka"*** *felsefesini bir kenara itip, sadelik, yoksulluk ve ezilmişliği dışlarken, kendine söylemde mütevazı ve mazlum bir hayat çizgisi çizmiş ama pratikte paranın, başarının, kazanmanın erdemleri olduğunu iddia edebilmiştir* – ‘Хоча ця точка зору відштовхувала **філософію скромності (букв. філософію одного шматка, однієї хирки),** яка спирається на іслам і заперечує простоту, бідність, пригніченість, і на словах була зображена скромна та покірна життєва лінія, на практиці були зафіксовані достоїнства грошей, успіху, заробітку’ [Bir gün, 02.12.2012]; ***Bir lokma bir hırka*** *aşık olana yeter/ Sevgilim sonu yoktur, dünyanın malı biter* – ‘Закоханому **багато не треба** ***(букв. одного шматка, однієї хирки вистачить)***/ Немає кінця моєму коханню, проте матеріальне в цьому світі вичерпне’ [Gürses 1970]; ФО *altmış altıya bağlamak* (букв. прив’язати до шістдесят шести) має символічне значення, оскільки відповідно до чисельного значення літер арабського алфавіту ‘ебджед’ сполучення літер, які утворюють теонім Аллах, дорівнює шістдесят шести. Таким чином, вираз, який позначав прив’язаність до всемогучого й всесильного Аллаха, у сучасній турецькій мові навпаки позначає невпевненість, сумнів у можливості виконанні певної справи: *Onun işi* ***altmış altıya kaldı, altmış altıya bağlandı*** – ‘З цієї справи **добра не чекай, хіба що Аллах зможе допомогти’** [Gölpınarlı 1996, 22].

У турецькій мові зафіксовані також цитатні ФО, які містять у своєму складі декілька суфійських сакронімів: *Al* ***külahını, eyvallahı*** *içinde* (букв. забирай мій **ковпак**, **"ейваллах"** у середині) – ‘бути нетерплячим, гарячкуватим’. Внутрішня форма такого типу складних ФО є невід’ємною частиною національної специфіки мови. Ці компоненти в межах лінгвокультурології визначаються, як лінгвокультореми – одиниці, які акумулюють "як власно мовну

уяву ("форму думки"), так і тісно й нерозривно пов'язане з нею "немовне, культурне" середовище" (ситуацію, реалію) – сталу низку асоціацій, межі яких були нестійкі та рухомі" [Воробьев 1997, 49]. Проте тлумачення їх окремих значень може бути недостатнім у зв'язку з тим, що в основі ФО лежать історії та оповіді суфійського життя. Зокрема, як зазначає А. Гьольпинарли, виникнення зазначеної вище ФО пов'язують з таким випадком: "Один дервіш спочатку з задоволенням виконував всі роботи в текке й на всі завдання давав відповідь "Ейваллах" ("Добре'), проте при надмірному ускладненні завдань, які йому доручалися, він зняв дервішський ковпак, віддав шейху зі словами *Al* ***külahını, eyvallahı*** *içinde*" [Gölpınarlı 1996, 18].

До вторинних (або сюжетних) належать ФО, до складу яких входить релігійно марковані компоненти – суфійські сакроніми, а саме:

- родові поняття *дервіш* (тур. derviş), *бродячий дервіш* (тур. abdal), дервішські обителі – *астане, дергах, завіє, текке* (тур. astane, dergah, zaviye, tekke): *deli* ***derviş*** *gibi* (букв. як божевільний **дервіш**), *hayran* ***abdal*** (букв. здивований **бродячий дервіш**) – 'з розгубленим виглядом', ***abdal abdal*** *bakınmak* (букв. дивитися, як **бродячий дервіш**) – 'дивитися, не розуміючи суті справи', ***tekke*** *meşrutası* (букв. власність **текке**) – 'недоглянута, напіврозвалена будівля', ***tekkeye*** *kurban gelmek* (букв. приходити в **текке** – про жертву) – 'Сам Бог послав', 'На ловця і звір біжить', *zaviyede çorba, tekkede pilav* (букв. у завіє – суп, а в текке – плов) – 'кожному по заслугах';

- назви представників різних тарікатів – *алевіти* (тур. Alevi, Kızılbaş), *бекташіти* (тур. Bektaşi), *календеріти* (тур. Kalenderi), *мевлевіти* (тур. Mevlevi): ***Kızılbaş*** *gibi* (букв. як **кизилбаш** (найменування сунітами алевітів) – 'нечесна, безсовісна людина', *Kalender Adam* (букв. людина-календеріт) – 1) 'толерантна, добра людина'; 2) 'бідна людина', ***Bektaşinin*** *çapası,* ***Mevlevinin*** *çivisi* (букв. мотига бекташіта, цвях мевлевіта) – 'кожному своє' (виникнення цієї ФО пов'язане з наданням переваги бекташітами обробляннюю землі, у той самий час, коли мевлевіти весь свій час проводили в обряді *сема*, для оволодіння яким потрібно ставити ногу на дошку, у якій забитий спеціальних цвях), ***Mevlevi*** *gibi dönmek* (букв. обертатися, як мевлеві) – 'непосидючий, рухливий'; лексеми на позначення обрядів представників перелічених орденів. Напр., мевлевітський звичай ***bin bir çile*** (букв. тисяча й одне випробування), який позначав вправляння протягом зазначеного періоду часу в спеціально відведених місцях (тур. çilehane) у виконанні

таких обов'язків, як чистка взуття, прибирання приміщень, застилання ліжок, миття посуду, приготування шербету, прання білизни, став джерелом виникнення незафіксованих фразеологічними словниками словосполучень (***bin bir*** *zorluk* – '**тисяча й одне** ускладнення', ***bin bir*** *çaba* – '**тисяча й одне** зусилля') та ФО (***çile çekmek*** (букв. виносити **випробування**) – 'жити в стражданнях та смутку' (***çileden*** *çıkmak* (букв. виходити з **випробувань**) – 1) 'завершуватися (про термін випробування у дервішів)'; 2) 'закінчуватися (про терпіння)'; ***çile*** *doldurmak (çıkarmak)* (букв. наповнювати (виймати) **випробування**) – 'чекати закінчення складного періоду': *Naşit Efendiyle geçen evlilik yıllarınıza çile doldurmak tabir ediyorsunuz. Demek çok sıkıntı çektiniz?* – 'Ви обговорюєте з паном Нашітом закінчення Ваших шлюбних років. Напевно, багато страждали?') [Gürpınar 1996, 44];

- найменування дервішського одягу – *хирка* (накидка, яка надягається поверх іншого одягу; тур. hırka), *теннуре* (широке плаття, яке одягали дервіші-мевлевіти для виконання релігійного обряду *сема*): ***hırkayı*** *başına çekmek* (букв. натягувати **хирку** на голову) – 'розірвати стосунки з найближчим оточенням', ***tennure*** *giymek* (букв. одягати **теннуре**) – 'покриватися снігом (про дерева)'; назви головних уборів – *кюлах* (бекташітсько-мевлевітський ковпак, тур. külah, у мевлевітів тур. Külah-ı Mevlevi), *сікке* (мевлевітська феска, тур. sikke): ***külah*** *giydirmek* (букв. надягати **ковпак**) – 'обдурювати, обманювати', ***külah*** *giymek* (букв. одягати **ковпак**) – 'бути обманутим', ***külahını*** *havaya fırlatmak* (букв. підкидати **ковпак** в повітря) – 'дуже радіти'.

На основі картотеки цитатних та сюжетних ФО була створена класифікація зазначених ФО, які відображають різноманітні елементи суфійської філософії, життя й побуту. Зосереджене на багатому фактичному матеріалі дослідження дає всі підстави стверджувати, що суфійські фразеологізми міцно увійшли в турецький лінгвоментальний простір, набули метафоричних значень на основі уподібнень та переосмислень, подекуди втратили суфійську маркованість у свідомості турків, проте виокремлюються національно-специфічними особливостями конструювання оточуючої реальності. **Перспективи подальших досліджень** полягають у виявленні здатності до вторинної фразеологізації ФО суфійського походження в межах когнітивно-номінативної діяльності носіїв сучасної турецької мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Воробьев В. В.* Лингвокультурология (Теория и методы) / В. В. Воробьев. – М.: Рос.ун-т Дружбы народов, 1997. – 320 с.

2. *Кондратюк Т. В.* Лінгвістичний аналіз та специфіка перекладу фразеології Корану // Українська орієнталістика: Зб. наук. праць викл. та студ. Ін-ту схід. мов Київ. нац. лінгв. ун-ту "Києво-Могилянська академія" / Голов. ред. І. В. Срібняк. – В. 2-3. – Київ: Видавничий центр КНЛУ, 2007-2008. – С. 61-64.

3. *Мохаммад-заде Ш. Г.* Коранические фразеологизмы и их выражение на персидском и русском языках / Ш. Г. Мохаммад-заде, С. Г. Мехтиханли // Филология и лингвистика в современном обществе: материалы междунар. заоч. науч. конф. (г. Москва, май 2012 г.). – М.: Ваш полиграфический партнер, 2012. – С. 21-23.

4. *Ушаков В. Д.* Фразеология Корана / В. Д. Ушаков. – М.: Издательская фирма "Восточная литература" РАН, 1996. – 204 с.

5. *Başbakan'ın* yetiştiği ekol ve söylemi. "Bir gün", 02.12.2012.

6. *Bilgin A.* Kuran'daki Deyimler ve Zemahşeri'nin Keşşaf'ı / A. Bilgin. – Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2008. – 352 s.

7. *Cebecioğlu E.* Tasavvuf terimleri ve deyimleri sözlüğü / E. Cebecioğlu. – Siteye giriş şekli: http://dosyalar.semazen.net/e_kitap.

8. *Filiz L.* Bu da geçer ya hu. Siteye giriş şekli: www.sessizsozler.org/

9. *Gölpınarlı A.* Tasavvuftan dilimize geçen Deyimler ve Atasözleri / A. Gölpınarlı. – İstanbul: İnkılap, 2004. – 384 s.

10. *Gürpınar H. R.* Cadı. – İstanbul: Özgür yayınları, 1996. – S. 44.

11. *Gürses M.* Bir lokma bir hırka şarkısı. – İstanbul, 1970. [Plak kaydı].

12. *Karataş M.* Bektaş Tekkesi. "Yeni Asır", 22.02.2013.

13. *Koçak S.* Kur'an Deyimlerinde Teşbihin Temel Özellikleri // Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 2007. Cilt: VII, sayı: 4. – S. 341-370.

14. *Ünlü S.* Kur'an'da Geçen Bazı Arapça Deyimler ve Tabirler'in İlk Türkçe Kur'an Tercümelerinden TİEM 73'teki Türkçe Karşılıkları Üzerine // Gazi Türkiyat Türklük Bilimi Araştırmaları, 2008. Sayı: 2. – S. 109-152.

Стаття надійшла до редакції 22.04.2013

Покровская И.Л., к.филол.н., доц.,
КНУ имени Тараса Шевченко

ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИЕ ЕДИНИЦЫ СУФИЙСКОГО ПРОИСХОЖДЕНИЯ В СОВРЕМЕННОМ ТУРЕЦКОМ ЯЗЫКЕ

Стаття посвящена анализу и характеристике содержания и семантических трансформаций фразеологических единиц суфийского

происхождения в современном турецком языке. На материале турецкоязычных текстов доказывается прагматический потенциал цитатных и сюжетных фразеологических единиц, история возникновения которых восходит к эпохе средневекового суфизма.

Ключевые слова: *фразеологические единицы, трансформация значений, суфийское происхождение, турецкая лингвокультура.*

Pokrovska I.L., Ph.D., Associate Professor
Kyiv Taras Shevchenko National University

THE SUFI ORIGIN PHRASEOLOGICAL UNITS IN THE MODERN TURKISH LINGUISTIC CULTURE

The article is devoted to the analysis and description of the content and semantic transformations of the Sufi origin phraseological units in the modern Turkish language. On the material of the Turkish texts there is proved the pragmatic potential of quotations and plot phraseological units, the history of which dates back to the medieval Sufi era.

Keywords: *phraseological units, the transformation of meanings, Sufi origin, Turkish linguistic culture.*

УДК 811.111' 42УДК 811.111' 42

Попівняк О.О., викл.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ТА ПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ІНІЦІАЛЬНОЇ ФАЗИ ТЕЛЕФОННИХ РОЗМОВ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ)

У статті розглянуто фазу встановлення мовленнєвого контакту в телефонній комунікації. Автор робить спробу простежити структурну організацію ініціальної фази англомовних телефонних розмов та виявити її семантичні й прагматичні особливості.

Ключові слова: *телефонна розмова, ініціальна фаза телефонної розмови, комунікативний обмін, адресант, адресат.*

Розвиток засобів зв'язку й впровадження новітніх інформаційних технологій спонукають до вивчення опосередкованої комунікації, що здійснюється за допомогою різних технічних засобів [Бацевич 2004, 69; Яшенкова 2010, 56]. До такого типу комунікації зараховують спілкування по телефону, зокрема телефонні розмови за участю двох осіб. Телефонна розмова – це